

Εφτά Ρομά σ' ένα δωμά...
Της Στελλα Χαραμη
Ελευθερος Τύπος, 27 Σεπτεμβρίου 2008

Οι δύο καλλιτέχνες έμειναν για 15 ημέρες σε καταυλισμούς
Τσιγγάνων προκειμένου να καταγράψουν την καθημερινότητά τους.

Η ζωή των Τσιγγάνων σε καταυλισμούς της Αθήνας, όπως την είδαν ο Δανός φωτογράφος Ιωακείμ Εσκιλντσεν και η Φινλανδή συγγραφέας Σία Ρίνε

Δύο Τσιγγάνοι σπρώχνουν ένα Ντάτσον στους λασπωμένους δρόμους της Νέας Ζωής. «Τι θα κάνετε με αυτό το αυτοκίνητο;», τους ρωτάει ο Ιωακείμ. «Θα το φτιάξουμε», απαντά ο ένας. «Αν δώσεις στους Ρομά την ευκαιρία, μπορούν να κάνουν τα πάντα, γιατί είναι πολύ έξυπνοι. Σε λίγο θα δεις πώς αυτό το αυτοκίνητο θα είναι έτοιμο για οδήγηση». Και όντως ήταν. Ο Δανός φωτογράφος Ιωακείμ Εσκιλντσεν κατέγραψε σε ένα ασπρόμαυρο καρέ το εγχείρημά τους. Ήταν ένα ακόμα στιγμιότυπο στην προσπάθειά του να ψηλαφήσει εικαστικά την καθημερινότητα των Ρομά της Αθήνας. Και όχι μόνο. Μαζί με τη γυναίκα του, τη Φινλανδή συγγραφέα Σία Ρίνε, μπήκαν σε ένα αυτοκίνητο τον Ιανουάριο του 2000 φιλοδοξώντας να σχολιάσουν καλλιτεχνικά και κοινωνικά την τσιγγάνικη κουλτούρα της Ευρώπης. «Μόλις είχαμε τελειώσει ένα άλμπουμ για τη Νότιο Αφρική και το απαρτχάιντ. Επιστρέφοντας, συνειδητοποιήσαμε ότι η Ευρώπη έχει το δικό της απαρτχάιντ, τους Ρομά», λέει. Η ιδέα άρχισε να παίρνει χρώμα και σχήμα στους καταυλισμούς της Ουγγαρίας. Έμειναν εκεί τέσσερις μήνες. Η σειρά της Ελλάδας ήρθε το χειμώνα του 2002. «Δεν ήταν η πρώτη φορά που επισκεπτόμασταν την Αθήνα. Για την ακρίβεια, εγώ έζησα εδώ για έξι μήνες», αποκαλύπτει η Σία. (Ο ρομαντισμός της να σπουδάσει Φιλοσοφική στην Αθήνα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη ξεθώριασε σύντομα.) «Ήταν, όμως, η πρώτη φορά που έβλεπα την άσχημη πλευρά της πόλης». Μόλις δύο χιλιόμετρα από το παλιό της σπίτι στο Χολαργό, στα Πευκάκια της Αγίας Παρασκευής, η Σία ανακάλυψε μудиασμένη παράγκες δίπλα σε νεόδμητες πολυκατοικίες. Η Αθήνα είχε χωνέψει στον ιστό της μια παραγκούπολη. «Νόμιζα ότι βρέθηκαν μπροστά σε καταυλισμούς προσφύγων στην Αφρική. Δεν μπορούσα να καταλάβω πώς σε απόσταση λίγων μέτρων μπορούσαν να συνυπάρχουν άνθρωποι που ζουν με τέτοια διαφορά συνθηκών ζωής και πολιτιστικών αξιών. Ήταν, ίσως, η μεγαλύτερη έκπληξη που δοκιμάσαμε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού», παραδέχεται ο Ιωακείμ. Επόμενος σταθμός ο καταυλισμός της Νέας Ζωής στον Ασπρόπυργο, στα όρια της χλωματερής. Ο Ιωακείμ και η Σία έμειναν εκεί σχεδόν δύο εβδομάδες. «Δεν επιδιώξαμε να δούμε όσο το δυνατόν περισσότερες παραγκούπολεις αλλά να διαθέσουμε χρόνο ώστε να γνωρίσουμε ανθρώπους και καταστάσεις». Οι διηγήσεις τους για βίαιες εφόδους της Αστυνομίας, φτωχικά γεύματα, που τους σερβιρίστηκαν στο χόμα, Τσιγγανόπουλα που λαχταρούσαν να πάνε στο σχολείο κι ας απείχε χιλιόμετρα μακριά, προδίδουν ότι το πέτυχαν. «Ενα βράδυ κοιμηθήκαμε στην παράγκα της Διονυσίας, μιας μάνας με τρεις κόρες. Μας παραχώρησε το κρεβάτι. “Εμείς έχουμε συνηθίσει τους αρουραίους, άρα θα κοιμηθούμε κάτω”, είπε. “Αν εμφανιστεί κανένα ποντίκι, θα σκεπαστούμε με τις κουβέρτες μέχρι να βαρεθεί και να φύγει”», γράφει η Σία σε ένα από τα κείμενα που συνοδεύουν τις φωτογραφίες του Ιωακείμ. «Τελικά, τον ύπνο μας δεν τάράξαν τα ποντίκια αλλά οι πυροβολισμοί που ακούγονταν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Η Διονυσία μου είπε ότι η Αστυνομία το κάνει συχνά αυτό, προσπαθώντας να τους εκφοβίσει».

Ο Ιωακείμ Εσκιλντσεν και η Σία Ρίνε συνέλεξαν φωτογραφίες, άκουσαν ιστορίες, έμαθαν ονόματα, έκαναν «μια προσωπική επιλογή, όπου απουσιάζει η αντικειμενικότητα» γεμάτη ορατές και μη μαρτυρίες της ελληνικής τσιγγάνικης κοινωνίας. Για περίπου τρεις μήνες περιπλανήθηκαν στην Αθήνα και σε αστικά κέντρα της περιφέρειας (Αργος, Ναύπλιο, Ξάνθη, Σέρρες, Βέροια) για να διαπιστώσουν πως «οι Έλληνες Ρομά είναι περήφανοι για την καταγωγή τους. Τελικά, αυτός είναι ο λόγος που φωτογραφίζω φτωχούς Τσιγγάνους γιατί είναι άνθρωποι που έχουν τη γενναιότητα να μην απαρνηθούν την ταυτότητά τους». Επί έξι χρόνια ακολούθησαν τα χνάρια των Τσιγγάνων: από τη Γαλλία και την Ελλάδα έως τη Φινλανδία, τη Ρουμανία, τη Ρωσία και την Ινδία. Σήμερα, επιστρέφουν σε έναν από τους κεντρικούς σταθμούς του οδοιπορικού τους, την Αθήνα, κουβαλώντας μαζί τους «Τα ταξίδια των Ρομά». «Αν με ρωτούσες όταν ξεκινούσαμε ποιος ήταν ο στόχος μας, δεν θα μπορούσα να δώσω σαφή απάντηση. Τώρα, καταλήγω ότι είναι ένα φωτογραφικό ντοκιμαντέρ, το οποίο επιχειρεί να καταρρίψει τα στερεότυπα που έχουμε για τους Ρομά, που αντανακλά τον τρόπο ζωής που τους επιβάλλουμε», εξηγεί Ιωακείμ καθώς παρατηρεί τις 100 αναρτημένες φωτογραφίες στην γκαλερί της Ελληνοαμερικανικής Ενωσης, όπου και εκτίθενται. Η εικόνα μιας νεαρής Τσιγγάνας, που λιώνει χιόνι για να δώσει νερό στο παιδί της, του αποσπά το βλέμμα. «Αυτοί οι άνθρωποι ζουν στην Ελλάδα εδώ και επτά αιώνες, μιλούν τη δική τους γλώσσα, έχουν το δικό τους πολιτισμό και είναι θαύμα το ότι επιβιώνουν υπό αυτές τις συνθήκες. Οι φωτογραφίες είναι, λοιπόν, ένας φόρος τιμής. Ρίξε μια ματιά».

Στην Ελλάδα και την Ευρώπη

Όσα ενώνουν και όσα χωρίζουν τα 10 εκατομμύρια ψυχών που συνθέτουν την ευρωπαϊκή μειονότητα των Ρομά έχουν πάντα μια κοινή συνιστώσα: τον κοινωνικό αποκλεισμό. «Από τόπο σε τόπο η τσιγγάνικη κουλτούρα διαφοροποιείται. Οι Τσιγγάνοι της Γαλλίας ζουν σε τροχόσπιτα, στην Ιταλία αποποιοούνται την ταυτότητά τους, στη Ρωσία απομονώνονται σε δάση, στη Ρουμανία ζουν ως νομάδες μέσα σε αυτοκίνητα-σπίτια. Σε κάθε περίπτωση, όμως, απουσιάζει η κρατική μέριμνα. Η Αστυνομία δεν τους συμπεριφέρεται όπως στους μη Ρομά πολίτες, η σχολική κοινότητα δεν δίνει τις ευκαιρίες που δίνει στα μη Τσιγγανόπουλα», διαπιστώνει ο Ιωακείμ Εσκιλντσεν. Συνεπώς, καμία πόλη, καμία χώρα δεν έχει σπάσει το φράγμα του αποκλεισμού. Ωστόσο, ο Τσιγγάνος της Αθήνας φαίνεται πως απέχει παρασάγγας από τον Τσιγγάνο του Ελσίνκι. Η πλειονότητα των Ελλήνων Ρομά διαβίει σε παράγκες χωρίς παροχή νερού ή ρεύματος, την ώρα που η φινλανδική κυβέρνηση τους στεγάζει όλους σε άνετα διαμερίσματα. Την ίδια στιγμή, κανείς δεν τους προσφέρει εργασία και εκπαίδευση. «Με κάποιο τρόπο τούς ανέχεται αλλά τελικά τους αγνοεί και διαιωνίζει τις διακρίσεις. Κι ενώ η ελληνική κυβέρνηση τηρεί μια άθλια στάση απέναντι στους Ρομά, εκείνοι είναι πιο ενεργητικοί γιατί δεν σταματούν να αναζητούν τρόπο επιβίωσης. Τι είναι, λοιπόν, προτιμότερο; Ο Τσιγγάνος του Ασπρόπυργου που βγάζει το μεροκάματο από τα σκουπίδια της χωματερής ή ο Τσιγγάνος του Ελσίνκι που βρίσκεται εγκλωβισμένος στο σπίτι του;», αναρωτιέται ο φωτογράφος.

Μία έκθεση, ένα πρόσωπο

Αν «Τα ταξίδια των Ρομά» καθρεφτίζονταν σε ένα πρόσωπο, ποιο θα ήταν αυτό; «Η ιδέα της έκθεσης στηρίζεται στο γεγονός ότι έχει πολλούς ήρωες, διαφορετικούς μεταξύ τους. Από την άλλη, υπάρχουν φωτογραφίες που διηγούνται μια ιστορία, κοινή για χιλιάδες Τσιγγάνους της Ευρώπης», εξηγεί ο Ιωακείμ. Πίσω από την εικόνα της Ντίτρα, που ποζάρει μελαγχολική καθώς κάνει κούνια, κρύβεται μια τέτοια ιστορία. Γεννήθηκε στο Ελσίνκι, από γονείς νομάδες που στη δεκαετία του '60 αναγκάστηκαν να στεγαστούν. «Τους ήταν πολύ δύσκολο να αντιληφθούν τον προγραμματισμό, αισθάνθηκαν χαμένοι». Τα παιδιά τους ήταν η επόμενη «χαμένη γενιά», κληροδότημα μιας επιβεβλημένης πειθαρχίας. Προσπάθησαν να πάνε στο σχολείο, απομονώθηκαν, έπεσαν θύματα ξυλοδαρμού. Συνομήλικος της Ντίτρα ο άνδρας της, ο οποίος είχε την ίδια τύχη. Απειλήθηκε δεκάδες φορές από ομάδες μη Ρομά, μέχρι που κατά τη διάρκεια μιας συμπλοκής χρησιμοποίησε μαχαίρι. Φυλακίστηκε για τρία χρόνια. «Κάπως έτσι προκύπτουν οι κοινωνικές ετυμηγορίες ότι οι Ρομά ζουν στην παρανομία», καταλήγει ο Ιωακείμ. «Δεν λέω ότι οι Τσιγγάνοι είναι όλοι καλοί· λέω απλώς ότι αυτή είναι μια συνήθης ιστορία».